

Ewa Gurba, prof. UPJPII*

Tomasz Franc OP**

Z rodzeństwem przez życie

DOI: <https://doi.org/10.15633/9788374389914.02>

Wstęp

Badania dotyczące rodziny jako podstawowego kontekstu rozwoju jej członków najczęściej dotyczą relacji między małżonkami oraz między rodzicami i dziećmi¹. Rzadziej przedmiotem zainteresowań badaczy jest jakość kontaktów między rodzeństwem i ich zna-

* Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie,
ORCID: 0000-0003-3838-6570, adres e-mail: ewa.gurba@upjp2.edu.pl.

** Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie,
ORCID: 0000-0003-2930-0472, adres e-mail: tomasz.franc@upjp2.edu.pl.

1 E. Gurba, *Relacje z dorastającymi dziećmi w rodzinie. Uwarunkowania i wspomaganie*, Kraków 2013. B. Harwas-Napierała, L. Bakiera, *Oblicza współczesnej rodziny*, Poznań 2018. I. Janicka, H. Liberska, *Psychologia rodziny*, Warszawa 2014. P. Anikiej, M. Kaźmierczak, *Ku empatycznemu rodzicielstwu – wymiary empatii i przywiązania jako predyktory responsywności matek i ojców wobec ich małych dzieci*, „Przegląd Psychologiczny” (2019) t. 62, nr 4, s. 583–597.

czenie w biegu życia². Relację między rodzeństwem definiuje się jako rozgrywającą się między osobami, które mają zwykle tych samych biologicznych rodziców i obejmującą wszelkie działania między nimi, w tym komunikację werbalną i niewerbalną³. Jeśli w przeszłości eksplorowana była problematyka relacji z rodzeństwem, to badania głównie koncentrowały się wokół znaczenia kolejności urodzeń i pozycji dziecka w rodzinie dla kształtowania cech jego osobowości. Podkreślano, że społeczne porównania z rodzeństwem i rywalizacja to dwa główne czynniki wpływające na rozwój osobowości człowieka⁴. Tymczasem, znaczenie relacji z rodzeństwem wynika przede wszystkim z tego, że podobnie jak inne związki w rodzinie są bliskimi i zamkniętymi (przynajmniej do pewnego czasu) relacjami, ale jednocześnie trwającymi najdłużej. W prezentowanym artykule podjęta została próba wskazania specyfiki relacji z rodzeństwem na tle innych kontaktów i związków społecznych oraz pokazania charakterystyk tej relacji i jej znaczenia dla rozwoju w biegu życia.

Specyfika relacji z rodzeństwem

Rodzeństwo podziela tę samą historię życia rodzinnego i zazwyczaj posiada tych samych rodziców, a dzięki głębokiej intymności, jaka łączy siostry i braci; relacja między nimi jest prymarna w stosunku do rozwijanych innych związków; przyjaźni czy miłości. Dzie-

- 2 S. McHale, J. Kim, S. Whiteman, *Sibling's relationships in childhood and adolescence*, in: *Close relationships. Functions, forms and processes*, eds. P. Noller, J. Feeney, New York 2006, s. 127–150. M. Feinberg, A. Solmeyer, S. McHale, *The third rail of family systems: Sibling relationships, mental and behavioral health, and preventive intervention in childhood and adolescence*, „Clinical Child and Family Psychology Review” (2012) no. 15, s. 43–57.
- 3 V. Cicirelli, *Sibling Relationships in Adulthood*, „Marriage & Family Review” (1991) no. 16 (3–4), s. 291–310.
- 4 H. Ansbacher, R. Ansbacher, *The individual psychology of Alfred Adler*, New York 1956. A. Adler, *The practice and theory of individual psychology*, New York 1968.

ci w obrębie rodziny wchodzą ze sobą w partnerskie, bliskie relacje. W literaturze przedmiotu można spotkać różne sposoby definiowania „bliskich relacji” (ang. *close relationships*). Najczęściej charakteryzowane są przez stopień intymności, samoujawianie, spójność oraz udzielanie wzajemnego wsparcia⁵. W badaniach często wykorzystuje się takie wskaźniki tych charakterystyk, jak: subiektywne poczucie bliskości, częstość pozytywnych emocji odczuwanych przez partnerów w diadzie i stopień wzajemnego wpływu⁶. Podstawą oddziaływania na siebie partnerów bliskiej relacji jest podzielenie tych samych form aktywności, tworzących ciągi interakcji, występujących w relatywnie długim czasie i towarzysząca temu wzajemna zależność⁷. Charakterystyki te przypisać można związkom między rodzeństwem na różnych etapach ich życia.

Relacje w rodzinie tworzą związki zamknięte, bo przede wszystkim rozgrywają się na podłożu więzów pokrewieństwa, a także określane są normami i prawami w niej obowiązującymi. Są, zatem obligatoryjne i dlatego niełatwo je porzucić czy zniszczyć. Relacje dzieci i nastolatków zarówno z rodzeństwem, jak i rówieśnikami spoza rodziny, mogą charakteryzować się wysokim poziomem bliskości i wzajemnej zależności, ale zasadniczo różnią się pod względem trwałości⁸. Związki z przyjaciółmi czy rówieśnikami są bliskie,

-
- 5 W. Bukowski, B. Hoza, M. Boivin, *Measuring Friendship Quality During Pre- and Early Adolescence: The Development and Psychometric Properties of the Friendship Qualities Scale*, „Journal of Social and Personal Relationships” (1994) no. 11(3), s. 471–484.
 - 6 N. Bell, A. Avery, *Family Structure and Parent-Adolescent Relationships: Does Family Structure Really Make a Difference?* „Journal of Marriage and Family” (1985) no. 47(2), s. 503–508.
 - 7 H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. Harvey, T. Huston, G. Levinger, *Analyzing close relationships*, in: *Close relationships*, eds. H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. Harvey, T. Huston, G. Levinger, New York 1983, s. 20–67.
 - 8 B. Laursen, *Closeness and conflict in adolescent peer relationships: Interdependence with friends and romantic partners*, in: *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence*, eds. W. Bukowski, A. Newcomb, W. Hartup, New York 1996, s. 186–210.

ale jednocześnie otwarte, zawiązywane są w sposób dobrowolny przez partnerów i w następstwie tego mogą być systematycznie tworzone lub się rozpaść. Odnaczają się, zatem większą płynnością, aniżeli relacje z rodzeństwem, toteż koledzy czy przyjaciele dążą do minimalizowania nieporozumień przez unikanie wyrażania wobec siebie negatywnych emocji oraz podejmują liczne działania w celu osiągnięcia kompromisu i podtrzymania związku⁹. Podobna ochrona nie jest natomiast konieczna w relacjach z rodzeństwem, których stabilność z natury rzecz zabezpieczona jest przez więzy pokrewieństwa. Na różnice w sposobie doświadczania relacji z rodzeństwem i przyjaciółmi wskazują badania dzieci już w wieku przedszkolnym¹⁰. Wynika z nich między innymi, że dzieci skuteczniej komunikują się ze starszym rodzeństwem niż z przyjaciółmi, ale też konfliktują się częściej z rodzeństwem. Można więc wnioskować, że już kilkuletnie dziecko w odmienny sposób doświadcza relacji z przyjacielem niż z bratem czy siostrą. Dziecko w każdym momencie może zarówno wycofać się z koleżeńskich kontaktów, jak i zostać opuszczone przez rówieśnika, dlatego w interakcjach z przyjaciółmi bardziej niż w relacjach z rodzeństwem zabiega o porozumienie i dostarczanie im nagród. Oznacza to również, że rodzeństwo we własnym towarzystwie czuje się bezpieczniej niż w kontaktach z rówieśnikami i dzięki temu może trenować różne społeczne zachowania.

9 W. Collins, L. Steinberg, *Adolescent development in interpersonal context*, in: *Social, emotional, and personality development. Handbook of child psychology*, eds. W. Damon, R. Lerner, N. Eisenberg, New York 2006, s. 1003–1067.

10 J. Dunn, *Siblings and socialization*, in: *Handbook of socialization: Theory and research*, eds. J. Grusec, P. Hastings, New York 2007, s. 309–327. J. Dunn, *Przyjaźnie dzieci*, Kraków 2008.

Relacje z rodzeństwem w biegu życia

Dzieciństwo

W ciągu pierwszego roku życia dziecko rozwija z opiekunem specyficzną relację emocjonalną określaną jako przywiązanie, która w sytuacjach jakiegokolwiek zagrożenia zapewnić ma mu poczucie bezpieczeństwa. Jest to specyficzna, selektywna relacja emocjonalna związana z potrzebą kontaktu fizycznego, która dostarcza dziecku poczucia bezpieczeństwa, gdy opiekun jest obecny, a wyzwala lęk (separacyjny) podczas jego nieobecności¹¹. Osoba, do której dziecko się przywiązuje stanowi figurę, zwaną też obiektem przywiązania. Najczęściej są nimi rodzice i bliskie osoby z otoczenia dziecka. Relacja przywiązaniowa uruchamia się przede wszystkim w stresujących dla dziecka okolicznościach i wówczas obecność obiektu przywiązania zapewnia mu poczucie komfortu i bezpieczeństwa, a separacja lub utrata osoby przywiązanej wywołuje lęk i niepokój. Bezpieczne emocjonalnie relacje opiekuna z dzieckiem stanowią warunek bliskich i opartych na zaufaniu relacji społecznych, w tym relacji z rodzeństwem. Z drugiej strony, jak pokazują wyniki badań, w sytuacji braku dorosłego obiektu przywiązania, jego funkcję może przejąć starsze rodzeństwo. Obecność starszego i wrażliwego rodzeństwa uspokaja dziecko w stresujących sytuacjach, na przykład pod nieobecność rodzica¹².

Silne przywiązanie do starszego rodzeństwa kształtują też dzieci w sytuacjach, gdy rodzice nie dostarczają lub nie mogą dostarczyć ciepła i zapewnić poczucia bezpieczeństwa, co ma np. miejsce w tak traumatycznych sytuacjach, jak śmierć lub chroniczna choroba

11 J. Bowlby, *Przywiązanie*, Warszawa 1969/2007.

12 T. Weisner, *Sibling interdependence and child caretaking: A cross-cultural view*, in: *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan*, eds. M. Lamb, B. Sutton-Smith, New York 1982. R. Stewart, *Sibling attachment relationships: Child-infant interactions in the Strange Situation*, „Developmental Psychology” (1983) no. 19, s. 192–199.

matki¹³. Starsze rodzeństwo może zatem stanowić bezpieczną bazę w eksplorowaniu otaczającego świata oraz być źródłem wsparcia w przypadku stresujących i zagrażających sytuacji¹⁴. Jednakże może to mieć miejsce tylko wówczas, gdy sam starszy brat czy siostra charakteryzuje się bezpiecznym stylem przywiązania do rodzica¹⁵. Zdaniem Alana Sroufe i June Fleeson¹⁶ dzieje się tak, ponieważ dziecko w relacji przywiązaniowej z rodzicem uwewnętrznia nie tylko rolę dziecka, ale także komplementarną rolę opiekuna. Również w późniejszych fazach dzieciństwa, rodzeństwo może stanowić dla siebie ważne źródło wsparcia emocjonalnego w trudnych sytuacjach życia rodziny, takich jak na przykład konflikt małżeński rodziców¹⁷.

Wraz z rozwojem, gdy dziecko osiąga zdolność naśladowania, starsze rodzeństwo może pełnić nie tylko rolę opiekuna, ale także staje się modelem i nauczycielem¹⁸. Poza tym, jak wskazują badania, codzienny kontakt z siostrą czy bratem sprzyja pośrednio, poprzez

-
- 13 H. Sears, H. Sheppard, *I just wanted to be the kid: adolescent girls' experiences of having a parent with cancer*, „Can Oncol Nurs J” (2004) no. 14, s. 18–28.
 - 14 K. Fortuna, G. Roisman, K. Haydon, A. Groh, A. Holland, *Attachment states of mind and the quality of young adults' sibling relationships*, „Developmental Psychology” (2011) no. 47(5), s. 1366–1373. H. Samuels, *The Effect of an Older Sibling on Infant Locomotor Exploration of a New Environment*, „Child Development” (1980) no. 51(2), s. 607–609.
 - 15 D. Teti, K. Ablard, *Security of Attachment and Infant-Sibling Relationships: A Laboratory Study*, „Child Development” (1989) no. 60(6), s. 1519–1528.
 - 16 I. A. Sroufe, J. Fleeson, *Attachment and the Construction of Relationships*, w: *Relationships and Development*, eds. W. Hartup, Z. Rubin, New York 1986.
 - 17 J. Kim, S. McHale, D. Osgood, A. Crouter, *Longitudinal course and family correlates of sibling relationships from childhood through adolescence*, „Child Development” (2006) no. 77, s. 1746–1761. K. Kosińska-Dec, I. Jelonkiewicz, *Zasoby a radzenie sobie ze stresem rodzinnym i szkolnym oraz zdrowie młodzieży*, w: *Rozwój, zdrowie, choroba. Aktualne problemy psychosomatyki*, red. K. Kosińska-Dec, L. Szewczyk, Warszawa 2004, s. 91–104. M. Voorpostel, R. Blieszner, *Intergenerational Solidarity and Support Between Adult Siblings*, „Journal of Marriage and Family” (2008) no. 70(1), s. 157–167.
 - 18 M. Lamb, *The development of sibling relationships in infancy: A short-term longitudinal study*, „Child Development” (1978) no. 49, s. 1189–1196.

rozwijanie teorii umysłu innych osób, kształtowaniu kompetencji społecznych. Zaobserwowano, że dzieci posiadające rodzeństwo w porównaniu z samotnymi rówieśnikami osiągają lepsze wyniki w teście fałszywych przekonania¹⁹ oraz nieco wcześniej rozwijają zdolność rozumienia tego jak inni myślą, jakie mają potrzeby i w jaki sposób spostrzegają sytuację społeczną²⁰. Stanowi to ważny warunek dla kształtowania w toku rozwoju poprawnych interakcji społecznych. Rodzeństwo to często pierwsi rówieśnicy, relacje z nimi również w bezpośredni sposób sprzyjają kształtowaniu wzorców interakcji społecznych.

Młodsze rodzeństwo jest zafascynowane starszym i chętnie uczy się od niego zabaw, zwyczajów i sposobów postępowania; starsze natomiast ma okazję do rozwijania i sprawdzania w kontakcie z młodszym rodzeństwem swoich umiejętności przywódczych oraz strategii rozwiązywania konfliktów. Susan Murphy²¹ wymienia trzy typy relacji między rodzeństwem reprezentującym średnie i wczesne dzieciństwo, opisując je, jako: *Opiekun*, *Kumpel* i *Przygodne rodzeństwo*. Relacja *Opiekuna* polega na zaangażowaniu starszego rodzeństwa w rolę quasi-rodzica, wykonującego i czerpiącego radość z takich zadań, jak ubieranie i karmienie młodszego rodzeństwa. Relacja koleżeńska (*Kumpel*) ujawnia się w przyjacielskich, emocjonalnie bliskich relacjach starszego dziecka, które angażuje młodszego brata lub siostrę, jako sprzymierzeńca przeciwko rodzicom. Relacja *Przygodna* odzwierciedla brak zainteresowania młodszym rodzeństwem oraz opiera się na odnoszeniu się do młodszego rodzeństwa i trakto-

19 M. Farhadian, N. Gazanizad, A. Shakerian, *Theory of Mind and Siblings among Preschool Children*, „Asian Social Science” (2011) no. 7(3), s. 224–231.

20 A. McAlister, C. Peterson, *Siblings, theory of mind, and executive functioning in children aged 3-6 years: new longitudinal evidence*, „Child Development” (2013) no. 84(4), s. 1442–1458.

21 S. Murphy, *The family context and the transition to siblinghood: Strategies parents use to influence sibling-infant relationships*, Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA 1993.

wanie go, jako nieciekawego w porównaniu z kolegami. Znaczenie, już od wczesnego dzieciństwa, obcowania z rodzeństwem dobrze oddaje stwierdzenie Niny Howe i Holly Recchii „(..) relacja między rodzeństwem jest naturalnym laboratorium dla zdobywania przez dzieci wiedzy o świecie społecznym i poznawczym”²².

Jak wskazują liczne badania, rodzeństwo wzajemnie wpływa na swoje postawy, zachowania, sukcesy szkolne, a nawet, na jakość kontaktów przyjacielskich. Rozwijane w dzieciństwie relacje między rodzeństwem określają jakość tych relacji w późniejszych okresach życia oraz stanowią też bazę bliskich więzów z innymi ludźmi w dorosłości²³. Systematyczne badania nad relacjami między rodzeństwem, które zainicjował David Levy²⁴ pozwoliły wyodrębnić cztery wymiary opisujące jakość relacji między rodzeństwem: ciepło/bliskość, pozycja/władza, rywalizacja i konflikt²⁵. Judy Dunn²⁶ wskazuje na dwie wyraźne cechy charakteryzujące relacje między rodzeństwem: intymność i emocjonalną intensywność. Intymność wynika z dużej ilości spędzanego razem czasu i opiera się na dzieleniu przez rodzeństwo wspólnych doświadczeń zarówno rodzinnych jak i pozarodzinnych, a w konsekwencji dogłębnej wzajemnej znajomości siebie. Bliskość w relacji między rodzeństwem jest właśnie wynikiem charakteryzującej te związki dużej intymności²⁷. Emocjonalna intensywność jest drugim wymiarem, na którym Dunn opi-

22 N. Howe, H. Recchia, *Sibling Relationships as a Context for Learning and Development*, „Early Education and Development” 25(2) (2014), s. 155.

23 R. Conger, M. Cui, C. Bryant, G. Elder, *Competence in early adult romantic relationships: A developmental perspective on family influences*, „Journal of Personality and Social Psychology” (2000) no. 79, s. 224–237.

24 D. Levy, *Rivalry between children of the same family*, „Child Study” (1934) no. 11, s. 233–261.

25 B. Volling, A. Blandon, *Positive Indicators of Sibling Relationship Quality: Psychometric Analyses of The Sibling Inventory of Behavior (SIB)*, Paper Presentation, The Child Trends’ Positive Outcomes Conference, Washington, D.C. 2003.

26 J. Dunn, *Siblings and socialization*, dz. cyt.

27 S. Bank, M. Kahn, *The sibling bond*, New York 1982.

suje relacje między rodzeństwem. Dzieci w relacjach z bratem czy siostrą doświadczają silnych, zarówno pozytywnych jak i negatywnych emocji. W stosunku do rodzeństwa znacznie częściej niż wobec kolegów przejawiają agresywne zachowania²⁸.

W dzieciństwie konflikt jest często obecny w relacjach rodzeństwa²⁹. Opisując te relacje można, więc mówić o współwystępowaniu u rodzeństwa ambiwalentnych uczuć: miłości i nienawiści, wsparcia i rywalizacji³⁰. Same zresztą dzieci są tego świadome, bowiem uczniowie w wieku szkolnym charakteryzują swoje rodzeństwo jako czułe, ale jednocześnie rywalizujące i wrogo się zachowujące³¹. Poprzez tak zróżnicowane zachowania: wspierające, ale i konfliktowe, rodzeństwo ma możliwość testowania i kształtowania swoich społecznych umiejętności, przyjmowania perspektywy partnera, a także rozwijania większej wrażliwości na uczucia innych. Wraz z wiekiem relacje między rodzeństwem stają się cieplejsze i mniej konfliktowe, ale rywalizacja pozostaje na względnie stabilnym poziomie³².

Okres dorastania

Wyniki badań wskazują, że między 5 a 12 rokiem życia starsze z rodzeństwa dominuje w relacji, roztacza opiekę, poucza i pomaga młodszemu rodzeństwu. Gdy młodsze rodzeństwo wkracza w późną fazę dorastania, z czasem systematycznie zmniejsza się siła oddziały-

28 W. Furman, D. Buhrmester, *Children's Perceptions of the Qualities of Sibling Relationships*, „Child Development”, (1985) no. 56, s. 448–461.

29 J. Dunn, C. Kendrick, *Siblings: Love, envy and understanding*, Cambridge, MA 1982.

30 W. Furman, D. Buhrmester, *Children's Perceptions*, dz. cyt.

31 C. Stocker, S. McHale, *The Nature and Family Correlates of Preadolescents' Perceptions of their Sibling Relationships*, „Journal of Social and Personal Relationships” (1992) no. 9(2), s. 179–195.

32 R. Lanthier, C. Stocker, *Sibling relationships: Development from childhood to early adulthood*. Poster Presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA 1993.

wań starszego brata czy siostry³³. Jednakże w początkowych fazach dorastania młodsze rodzeństwo często zwraca się do starszego o pomoc w wypełnianiu obowiązków szkolnych, w przypadku problemów z rówieśnikami, czy zagrożeń związanych z zachowaniami ryzykownymi (np. używaniem narkotyków lub alkoholu). Młodszy nadal więcej wsparcia otrzymują od starszych niż im go dostarczają³⁴. Starsze rodzeństwo pełni rolę mentora, który wskazuje młodszemu zarówno kierunek drogi życiowej, jak i konsekwencje dokonywanych wyborów.

W kolejnych fazach dorastania relacje między rodzeństwem stają się bardziej egalitarne. Równie często młodszy, co starszy udziela wsparcia w problemach rodzinnych i emocjonalnych³⁵. Jednocześnie relacje z rodzeństwem stają się mniej konfliktowe, zarówno z powodu ich egalitarnego charakteru, co sprzyja bardziej efektywnym sposobom rozwiązywania konfliktów³⁶ jak też, dlatego, że nastolatki spędzają ze sobą w rodzinie mniej czasu, a intensywność ich relacji zmniejsza się³⁷. Spadkowi częstotliwości występowania konfliktów między dorastającym rodzeństwem towarzyszy często wzrost nasilenia rywalizacji między nimi. Rywalizacja dotyczy osiągnięć, ubiorów, a także kontaktów z rówieśnikami³⁸. W okresie dorastania z uwagi na gwałtowność doświadczanych zmian biologicznych oraz

33 S. Killoren, S. De Jesús, K. Updegraff, L. Wheeler, *Sibling relationship quality and Mexican-origin adolescents' and young adults' familism values and adjustment*, „International Journal of Behavioral Development” (2017) no. 41(2), s. 155–164.

34 D. Buhrmester, W. Furman, *Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence*, „Child Development” (1990) no. 61, s. 1387–1398.

35 C. Tucker, S. McHale, A. Crouter, *Conditions of sibling support in adolescence*, „Journal of Family Psychology” (2001) no. 15(2), s. 254–271.

36 M. Scharf, S. Shulman, L. Avigad-Spite, *Sibling relationships in Emerging Adulthood*, „Journal of Family Psychology” (2005) no. 11(2), s. 210–221. W. Furman, D. Buhrmester, *Children's Perceptions*, dz. cyt.

37 D. Buhrmester, W. Furman, *Perceptions of sibling*, dz. cyt. J. Kim, S. McHale, D. Osgood, A. Crouter, *Longitudinal course*, dz. cyt.

38 G. Brody, Z. Stoneman, J. McCoy, *Forecasting Sibling Relationships in Early Adolescence from Child Temperaments and Family Processes in Middle Childhood*, „Child Development” (1994) no. 65(3), s. 771–784.

towarzyszącym im trudnościom w określeniu własnej tożsamości nastolatków, szczególnie we współczesnym świecie narażony jest na wiele niebezpieczeństw, takich jak np. ryzykowne relacje z rówieśnikami, wczesne kontakty seksualne, sięganie po różnego rodzaju używki, uczestnictwo w zachowaniach przemocowych. Dlatego też w sytuacjach transformacji relacji nastolatka z rodzicami, przejawiającej się osłabieniem autorytetu rodziców w kwestiach dotyczących codziennej aktywności adolescentów, obniżeniem bliskości emocjonalnej, a także często nasileniem wzajemnych nieporozumień, szczególnie znaczenia nabierają pozytywne interakcje z rodzeństwem.

Jak wynika z badań adolescenci, którzy mają bliskie i wspierające relacje z rodzeństwem są mniej samotni³⁹, mniej depresyjni i lękwowi⁴⁰, a także posiadają wyższą samoocenę⁴¹. Wsparcie ze strony rodzeństwa współwystępuje z pozytywnym zdrowiem psychicznym adolescentów⁴², a bliskie relacje osłabiają skłonność nastolatków do podejmowania zachowań ryzykownych⁴³ oraz zabezpieczają w sytu-

39 J. Ponzetti, C. James, *Loneliness and Sibling Relationships*, „Journal of Social Behavior and Personality” (1997) no. 12(1), s. 103–112.

40 S. Branje, C. van Lieshout, M. van Aken, G. Haselager, *Perceived support in sibling relationships and adolescent adjustment*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” (2004) no. 45, s. 1385–1396. J. Kim, S. McHale, A. Crouter, D. Osgood, *Longitudinal linkages between sibling relationships and adjustment from middle childhood through adolescence*, „Developmental Psychology” (2007) no. 43(4), s. 960–973. A. Milevsky, K. Smoot, M. Leh, A. Ruppe, *Familial and Contextual Variables and the Nature of Sibling Relationships in Emerging Adulthood*, „Marriage & Family Review” (2005) no. 37 (4) s. 123–141.

41 C. Stocker, *Children’s Perceptions of Relationships with Siblings, Friends, and Mothers: Compensatory Processes and Links with Adjustment*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” (1994) no. 35(8), s. 1447–1459.

42 S. Cohen, L. Smye, *Social support and health*, New York 1985. I. Sandler, P. Miller, J. Short, S. Wolchik, *Social support as a protective factor for children in stress*, in: *Wiley series on personality processes. Children’s social networks and social supports*, eds. D. Belle, John Wiley & Sons, London, 1989, p. 277–307.

43 C. Słomkowski, R. Rende, S. Novak, E. Lloyd-Richardson, R. Niaura, *Sibling effects on smoking in adolescence: Evidence for social influence from a genetically informative design*, „Addiction” (2005) no. 100, s. 430–438.

acjach częstych i nasilonych stresów⁴⁴. W okresie wchodzenia w dorosłość, rodzeństwo, które nadal mieszka razem w domu rodzinnym w porównaniu do tych, którzy mieszkają osobno doświadcza więcej konfliktów i zachowań rywalizacyjnych.

Dorosłość

Osiąganie dorosłości oznacza dla młodych ludzi, z jednej strony umiejętność podjęcia odpowiedzialności za życie swoje i innych, osiągnięcie niezależności emocjonalnej i materialnej⁴⁵, a z drugiej wchodzenie w nowe role społeczne: współmałżonka, rodzica, pracownika i zdolność wypełniania wynikających z nich zadań. Jest to zatem czas zakładania własnej rodziny, rozwijania bliskiej intymnej więzi z partnerem, a następnie współmałżonkiem oraz kształtowania własnej ścieżki zawodowej. Tymi zjawiskami można tłumaczyć obserwowany w okresie wczesnej dorosłości, spadek częstości kontaktów między rodzeństwem⁴⁶. Aczkolwiek wskazuje się też, że wówczas, gdy młode rodzeństwo posiada już własne potomstwo, to nadal rozwijają się między nimi bliskie relacje, obfitujące w częste kontakty⁴⁷. Rodzice dzieci, które założyły własne rodziny początkowo są zazwyczaj mocno zaangażowani w podtrzymywanie łączności między rodzeństwem, ale w miarę upływu czasu, rodzeństwo samo rozwija więź opartą na wzajemnej pomocy.

W średniej dorosłości rodzeństwo podtrzymuje wzajemne relacje, dostarcza sobie wsparcia, np. wspólnie opiekując się starszymi

44 S. Cohen, T. Wills, *Stress, social support, and the buffering hypothesis*. „Psychological Bulletin”, (1985) no. 98, s. 310–357.

45 J. Arnett, *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*, „American Psychologist” (2000) no. 55(5), s. 469–480.
E. Gurba, *Wczesna dorosłość*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, Warszawa 2011, s. 286–311.

46 T. Lee, J. Mancini, J. Maxwell, *Sibling relationships in adulthood: Contact patterns and motivations*, „Journal of Marriage and Family” (1990) no. 52, s. 431–440.

47 L. White, *Sibling relations over the life course: A panel analysis*, „Journal of Marriage and Family” (2001) no. 63, s. 555–568.

rodzicami. Więzy stabilizują się, chociaż jak wynika z badań Helgoli Ross i Joela Milgrama⁴⁸, z powodu dużego zaangażowania w obowiązki rodzinne (np. opieka nad dorastającymi dziećmi, i starzejącymi się rodzicami), mają one głównie charakter „pomocy w potrzebie”. Inne wnioski formułuje Ingrid Connidis⁴⁹ wskazując na ten okres i wiek senioralny, jako czas pogłębiania bliskości między rodzeństwem oraz dostarczania sobie wzajemnie wsparcia emocjonalnego. Prawidłowość ta wiązana jest z podzieleniem długiej historii życia rodzinnego oraz podobnymi doświadczeniami w aktualnej sytuacji życiowej (np. opuszczenie domu przez dzieci, rozwód czy śmierć współmałżonka).

Więź między dorosłym rodzeństwem ma charakter partnerskiego związku⁵⁰, w którym, siostry i bracia w trudnych sytuacjach, mogą podobnie jak na przyjaciółkach, wzajemnie na sobie polegać⁵¹. Bliskie relacje z rodzeństwem w dorosłości dodatnio korelują z prawidłowym funkcjonowaniem psychicznym i zabezpieczają przed doświadczeniem osamotnienia⁵². Wraz z postępującym procesem starzenia rodzeństwo nadal okazuje sobie wsparcie emocjonalne i społeczne przy mniejszym wsparciu instrumentalnym. Dla wielu osób starszych

48 H. Ross, J. Milgram, *Important variables in adult sibling relationships*, w: *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan*, eds. M. Lamb, B. Sutton-Smith, New York 1982, s. 123–152.

49 I. Connidis, *Life transitions and the adult sibling tie: A qualitative study*, „Journal of Marriage and the Family” (1992) no. 54, s. 972–982.

50 V. Cicirelli, *Sibling Relationships*, dz. cyt. A. Dew, G. Llewellyn, S. Balandin, *Post-parental care: a new generation of sibling-carers*, „Journal of Intellectual and Developmental Disability” (2004) no. 29(2), s. 176–179.

51 C. Johnson, *Sibling solidarity: Its origin and functioning in Italian-American families*, „Journal of Marriage and the Family” (1982) no. 44, s. 155–167.

52 C. Stocker, R. Lanthier, W. Furman, *Sibling relationships in Early Adulthood*, „Journal of Family Psychology” (1997) no. 11(2), s. 210–221. K. Wałęcka-Matyja, *Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego*, Łódź 2018.

fakt, że ich rodzeństwo nadal żyje i jest dostępne, może znaczyć więcej niż możliwości częstego bezpośredniego kontaktu⁵³.

Ciemne strony wzajemnych relacji między rodzeństwem

Charakteryzując w tym opracowaniu relacje między rodzeństwem oraz ich znaczenie w różnych fazach życia, uwagę zogniskowano na pozytywnych aspektach tych relacji. Jednak jak wskazano, w dzieciństwie i we wczesnej adolescencji relacje te nierzadko miały ambiwalentny przebieg; okazywanie bliskości, miłości i pomocy często przeplata się z wyrażaniem negatywnych emocji wobec siostry czy brata. W życiu rodzinnym często mają miejsce sytuacje wzbudzające u dzieci negatywne emocje wobec rodzeństwa; których nie potrafią kontrolować. Wymienić można na przykład zazdrość wobec nowo narodzonej siostry czy brata, złość i gniew w sytuacji konieczności podzielenia się atrakcyjną zabawką, czy rywalizację z rodzeństwem, gdy nastolatek porównuje z nim swoje sukcesy i porażki. Jeśli współwystępowanie konfliktów i napięć ze wsparciem i pozytywnymi uczuciami ma miejsce do okresu dorastania rodzeństwa, oraz gdy w relacjach dominuje pozytywne zabarwienie emocjonalne, to można traktować je, jako prawidłowość rozwojową i zjawisko świadczące o tym, że środowisko rodzinne stanowi bezpieczne miejsce dla doświadczania różnych wymiarów więzi z rodzeństwem. O zakłóceniach w tych relacjach można mówić dopiero wówczas, gdy emocje negatywne dominują oraz gdy ambiwalencja uczuć między rodzeństwem wydłuża się na okres adolescencji i dorosłości.

Badania dotyczące konsekwencji zaburzonych relacji z rodzeństwem, dla jakości kontaktów społecznych poza rodziną nie pozwalają na wyprowadzenie jednoznacznych i spójnych wniosków. Z jednej strony wskazuje się, bowiem, że negatywne, przepełnione

53 D. Gold, *Siblings in old age: Something special*, „Canadian Journal on Aging” (1987) no. 6(3), s. 199–214.

złością i gniewem wzajemne kontakty siostr i braci współwystępują z podobnymi zachowaniami dzieci i nastolatków w kontaktach z rówieśnikami⁵⁴. Z drugiej, przytaczane są badania, z których wynika, że skonfliktowane, rywalizujące ze sobą rodzeństwo pozostaje w bliskich, przyjaznych relacjach z rówieśnikami. Dziecko, które ma niesatysfakcjonujące relacje z siostrą czy bratem może, stosując mechanizm kompensacji zabiegać, nieraz za wszelką cenę, o dobrą, jakość kontaktów z rówieśnikami⁵⁵. Jeśli kieruje nim silna potrzeba posiadania bliskiego rówieśnika, to za taką relację będzie w stanie zapłacić nawet bardzo wysoką cenę, łącznie z podejmowaniem ryzykownych czy aspołecznych zachowań. Dysfunkcjonalność relacji między rodzeństwem na różnych etapach życia (nasilone konflikty, negatywne nastawienia) prowadzi też nieraz do poważnych problemów psychicznych, takich jak nasilony lęk, depresja czy zachowania problemowe⁵⁶.

Negatywne konsekwencje rozwojowe mogą też towarzyszyć prawidłowym relacjom z rodzeństwem. Dzieje się tak w przypadku, gdy starsze rodzeństwo ujawnia agresywne, problemowe zachowania, przez co naraża młodszego brata czy siostrę na kształtowanie się podobnych zachowań⁵⁷.

54 J. Dunn, *Understanding children's worlds. Children's friendships: The beginnings of intimacy*, New Jersey 2004.

55 C. Stocker, J. Dunn, *Sibling relationships in childhood: Links with friendships and peer relationships*, „British Journal of Developmental Psychology” (1990) no. 8, s. 227–244.

56 J. Dunn, K. Deater-Deckard, K. Pickering, M. Beveridge, & the ALSPAC Study Team, *Siblings, parents and partners: Family relationships within a longitudinal community study*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” (1999) no. 40, s. 1025–1037.

57 G. Brody, S. Kim, V. Murry, A. Brown, *Longitudinal direct and indirect pathways linking older sibling competence to the development of younger sibling competence*, „Developmental Psychology” (2003) no. 39, s. 618–628.

Predyktory jakości relacji między rodzeństwem

Jakość relacji z rodzeństwem z uwagi na to, że jest ona bliską i zamkniętą, a jednocześnie najdłużej trwającą relacją społeczną, może zależeć od wielu różnorodnych czynników. W tym miejscu wypunktujemy te, które najczęściej uwzględniane są w literaturze przedmiotu:

- *styl przywiązania dziecka do rodzica*. Rodzeństwo o bezpiecznym stylu przywiązania do opiekuna, w porównaniu z dziećmi o pozabezpiecznym stylu przywiązania, ma większe szanse na rozwijanie nieantagonistycznych wzajemnych relacji⁵⁸,
- *jakość relacji między rodzicami*. Negatywnym charakterystykiem relacji między rodzicami towarzyszą często wrogie wobec siebie zachowania rodzeństwa, ujawniane w rozlicznych konfliktach i zachowaniach rywalizacyjnych⁵⁹. Nierzadko jednak zdarza się, że w sytuacjach konfliktów między rodzicami starsze rodzeństwo (szczególnie siostry) dostarczają emocjonalnego wsparcia młodszym siostronom lub braciom⁶⁰. Jednakże wiadomo też, że nie zawsze bliskość i okazywanie miłości między rodzicami, współwystępuje z pozytywnymi charakterystykami kontaktów między rodzeństwem⁶¹,

58 D. Teti, K. Ablard, *Security of Attachment*, dz. cyt.

59 G. Brody, Z. Stoneman, J. McCoy, R. Forehand, *Contemporaneous and longitudinal associations of sibling conflict with family relationship assessments and family discussions about sibling problems*, „Child Development” (1992) no. 63, s. 391–400. O. Erel, G. Margolin, R. John, *Observed sibling interaction: Links with the marital and the mother–child relationship*, „Developmental Psychology” (1998) no. 34, s. 288–298. T. O’Connor, E. Hetherington, D. Reiss, *Family systems and adolescent development: Shared and nonshared risk and protective factors in nondivorced and remarried families*, „Development and Psychopathology” (1998) no. 10, s. 353–375.

60 S. McGuire, L. Shanahan, *Sibling experiences in diverse family contexts*, „Child Development Perspectives”, (2010) no. 4(2), s. 72–79.

61 O. Erel, G. Margolin, R. John, *Observed sibling interaction*, dz. cyt.

- *jakość relacji rodzice-dzieci*. Faworyzowanie przez rodziców jednej osoby z rodzeństwa współwystępuje z gorszymi relacjami między braćmi i siostrami⁶². Poza tym, rodzeństwo stosuje schematy rozwiązywania własnych konfliktów opierając się na wzorcach obserwowanych i doświadczanych w ich relacjach z rodzicami⁶³. Pozytywne w dzieciństwie i adolescencji interakcje między rodzicami i dziećmi wiążą się z empatycznymi oraz prospołecznymi interakcjami rodzeństwa⁶⁴. Również w dorosłości wsparcie doświadczane ze strony rodziców sprzyja okazywaniu przez siostry i braci wzajemnego, instrumentalnego, a także emocjonalnego wsparcia. Aczkolwiek niektóre wyniki sugerują, że zarówno małe, jak i dorosłe dzieci, mogą, wykorzystując mechanizm kompensacji, rozwijać szczególnie ciepłe oraz bliskie relacje z rodzeństwem również wówczas, gdy mają trudne relacje z rodzicami⁶⁵,
- *różnica wieku między rodzeństwem*. Większe skonfliktowanie obserwuje się wśród rodzeństwa, o mniejszej różnicy wieku, co łączone jest z większym nasileniem rywalizacji osób o podobnym wieku⁶⁶. Poza tym wśród rodzeństw bardziej zróżnicowanych wiekowo starsze rodzeństwo (szczególnie siostry), często pełni rolę opiekunów dla młodszego⁶⁷,

62 L. Shanahan, S. McHale, A. Crouter, D. Osgood, *Linkages between parents' differential treatment, youth depressive symptoms, and sibling relationships*, „Journal of Marriage and Family” (2008) no. 70, s. 480–494.

63 E. Cummings, M. Goeke-Morey, L. Papp, *Everyday marital conflict and child aggression*, „Journal of Abnormal Child Psychology” (2004) no. 32(2), s. 1191–1202.

64 C. Stocker, K. Ahmed, M. Stall, *Marital satisfaction and maternal emotional expressiveness: Links with children's sibling relationships*, „Social Development” (1997) no. 6, s. 373–385.

65 S. Bank, M. Kahn, *The sibling*, dz. cyt. E. Hetherington, *Parents, children and siblings: Six years after divorce. w: Relationships within families: Mutual influences*, eds. R. Hinde, J. Stevenson-Hinde, Oxford 1988.

66 D. Buhrmester, W. Furman, *Perceptions of sibling*, dz. cyt.

67 D. Buhrmester, W. Furman, *Perceptions of sibling*, dz. cyt. Z. Stoneman, G. Brody, C. MacKinnon, *Same-sex and cross-sex siblings: Activity choices, roles, behavior, and gender stereotype*, „Sex Roles” (1986) no. 15(9/10), s. 495–511.

- *pleć rodzeństwa*. Pary tej samej płci, przede wszystkim siostry, w porównaniu z rodzeństwem mieszanym, ujawniają więcej intymności, ciepła i zaangażowania w związek⁶⁸. W sytuacji problemów rodzinnych, takich jak np. rozwód rodziców starsze siostry są bardziej skłonne do udzielania wsparcia młodszemu rodzeństwu,
- *temperament*. Znaczenie temperamentu oraz różnic w temperamencie rodzeństwa dla jakości ich relacji odnotowuje się głównie w badaniach dotyczących współpracy i konfliktów wśród sióstr i braci⁶⁹. Na przykład w badaniu diad rodzeństwa, z których młodsze dzieci miały dwa lub trzy lata, nasilenie takich cech temperamentu, jak: *nieadaptacyjność* oraz *negatywny nastrój* współwystępowało z poziomem konfliktu, a dla jakości relacji między rodzeństwem cechy te miały większe znaczenie niż ich wiek i pleć⁷⁰,
- *okres rozwojowy*. Jak wynika z przedstawionych analiz okres dzieciństwa i wczesnej adolescencji obfituje w liczne konflikty między rodzeństwem, które jednocześnie potrafi okazywać sobie intensywne pozytywne emocje. W kolejnych okresach rozwojowych relacje stabilizują się i początkowo starsze rodzeństwo pełni role opiekuńcze wobec młodszego, a następnie kształtują się partnerskie relacje zapewniające wzajemne wsparcie.

68 D. Buhmester, W. Furman, *Perceptions of sibling*, dz. cyt. N. Howe, H. Recchia, *Sibling Relationships*, dz. cyt.

69 G. Brody, Z. Stoneman, J. McCoy, *Forecasting*, dz. cyt. Q. Guoying, Ch. Xin, J. Suo, G. Xianmei, T. Li & D. Gang, *Temperament and sibling relationships: The mediating effect of social competence and behavior*, „Current Psychology”, (2020).

70 P. Munn, J. Dunn, *Temperament and the developing relationship between siblings*, „International Journal of Behavioral Development” (1989) no. 12, s. 433–451.

Zakończenie

Rodzeństwo i relacje między nimi stanowią ważny podsystem rodziny. Jak w każdym systemie, tak też w tym przypadku możemy wskazać istnienie wzajemnych oddziaływań podsystemu rodzeństwa z innymi podsystemami, a także z rodziną jako całością. Rodzina z charakterystycznymi dla niej cechami w znacznym stopniu określa, jak kształtują się interakcje między braćmi i siostrami; a jednocześnie, jakość relacji między rodzeństwem może mieć znaczenie dla interakcji w podsystemie rodziców oraz określać emocjonalną atmosferę w rodzinie, czy wpływać na indywidualny rozwój każdego z rodzeństwa.

W przedstawionym opracowaniu podjęliśmy próbę określenia charakterystyk relacji między rodzeństwem w różnych fazach jego życia, sygnalizując blaski i cienie tych relacji oraz wskazując na ich znaczenie od dzieciństwa do wieku senioralnego. Jak wynika z przeglądu literatury przedmiotu, to nie sam fakt posiadania rodzeństwa, ale jakość wzajemnych kontaktów jest jednym z ważnych predyktorów przystosowania człowieka do wymogów życia w różnych jego fazach. Relacje z rodzeństwem pełnią odmienne funkcje w poszczególnych okresach rozwojowych. We wczesnym dzieciństwie, dzięki możliwości ukształtowania bezpiecznego stylu przywiązania, starsze rodzeństwo może zapewnić poczucie bezpieczeństwa młodszemu oraz stwarzać mu sprzyjające warunki do eksploracji otoczenia. W okresie przedszkolnym i szkolnym poczucie bezpieczeństwa w relacjach z rodzeństwem ułatwia eksperymentowanie różnorodnych zachowań społecznych, co w konsekwencji prowadzi do nabywania nowych wzorców interakcji z rówieśnikami. Starsze rodzeństwo, pełniące rolę modelu ma jednocześnie okazję do rozwijania empatii, opiekuńczości, a także przyjmowania perspektywy drugiej osoby. W okresie adolescencji relacje stają się bardziej egalitarne, ale starsze rodzeństwo nadal często występuje w roli mentora dla młodszego.

Natomiast od wczesnej dorosłości relacje w rodzeństwie opierają się na wzajemności a wsparcia dostarczają zarówno młodszy jak i starsi, służąc nie tylko konkretną instrumentalną, ale i emocjonalną pomocą.

Jak wynika z przytoczonych analiz, o jakości relacji między rodzeństwem może decydować wiele czynników, dlatego trudno je opisać w sposób jednoznaczny oraz wskazać uniwersalne prawidłowości związanych z rozwojem zmian w obrębie tych relacji, tym bardziej, że jak wspomniano stanowią podzbiór złożonego systemu rodzinnego. Dotychczasowa wiedza o znaczeniu relacji z rodzeństwem w biegu życia człowieka uzasadnia potrzebę dalszych eksploracji nowych aspektów tej relacji. Szczególnie dotyczy to okresu dorosłości i starości, bowiem żyjemy w systematycznie starzejącym się społeczeństwie, w którym młode pokolenie najczęściej koncentruje uwagę i energię na zmaganiach z problemami codziennego życia, a dla starzejących się rodziców są źródłem istotnego wprowadzenia wsparcia, ale głównie instrumentalnego, (gdy zawiozą do lekarza lub dostarczą zakupy). Tymczasem dobrostan seniorów w dużym stopniu uwarunkowany jest doświadczeniem wsparcia emocjonalnego i społecznego, które często staje się ich udziałem właśnie w relacjach z rodzeństwem.

Bibliografia

- Adler A., *The practice and theory of individual psychology*, New York 1968.
- Anikiej P., Kaźmierczak M., *Ku empatycznemu rodzicielstwu – wymiary empatii i przywiązania jako predyktory responsywności matek i ojców wobec ich małych dzieci*, „Przegląd Psychologiczny” (2019) t. 62, nr 4.
- Ansbacher H., Ansbacher R., *The individual psychology of Alfred Adler*, New York 1956.
- Arnett J., *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*, „American Psychologist” (2000) no. 55(5).
- Bank S., Kahn M., *The sibling bond*, New York 1982.
- Bell N., Avery A., *Family Structure and Parent-Adolescent Relationships: Does Family Structure Really Make a Difference?* „Journal of Marriage and Family” (1985) no. 47(2).
- Bowlby J., *Przywiązanie*, Warszawa 1969/2007.
- Branje S., Lieshout van C., Aken van M., Haselager G., *Perceived support in sibling relationships and adolescent adjustment*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” (2004) no. 45.
- Brody G., Kim S., Murry V., Brown A., *Longitudinal direct and indirect pathways linking older sibling competence to the development of younger sibling competence*, „Developmental Psychology” (2003) no. 39.
- Brody G., Stoneman Z., McCoy J., *Forecasting Sibling Relationships in Early Adolescence from Child Temperaments and Family Processes in Middle Childhood*, „Child Development” (1994) no. 65(3), s. 771–784.
- Brody G., Stoneman Z., McCoy J., Forehand R., *Contemporaneous and longitudinal associations of sibling conflict with family relationship assessments and family discussions about sibling problems*, „Child Development” (1992) no. 63.
- Buhrmester D., Furman W., *Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence*, „Child Development” (1990) no. 61.
- Bukowski W., Hoza B., Boivin M., *Measuring Friendship Quality During Pre- and Early Adolescence: The Development and Psychometric Properties of the Friendship Qualities Scale*, „Journal of Social and Personal Relationships” (1994) no. 11(3).
- Cicirelli V., *Sibling Relationships in Adulthood*, „Marriage & Family Review” (1991) no. 16(3-4), s. 291–310.
- Cohen S., Smye L., *Social support and health*. New York 1985.

- Cohen S., Wills T., *Stress, social support, and the buffering hypothesis*, „Psychological Bulletin” (1985) no. 98, s. 310–357.
- Collins W., Steinberg L., *Adolescent development in interpersonal context*, in: *Social, emotional, and personality development. Handbook of child psychology*, eds. W. Damon, R. Lerner, N. Eisenberg, New York 2006, s. 1003–1067.
- Conger R., Cui M., Bryant C., Elder G., *Competence in early adult romantic relationships: A developmental perspective on family influences*, „Journal of Personality and Social Psychology” (2000) no. 79.
- Connidis I., *Life transitions and the adult sibling tie: A qualitative study*, „Journal of Marriage and the Family” (1992) no. 54.
- Cummings E., Goeke-Morey M., Papp L., *Everyday marital conflict and child aggression*, „Journal of Abnormal Child Psychology” (2004) no. 32(2).
- Dew A., Llewellyn G., Balandin S., *Post-parental care: a new generation of sibling-carers*, „Journal of Intellectual and Developmental Disability” (2004) no. 29(2).
- Dunn J., *Understanding children’s worlds. Children’s friendships: The beginnings of intimacy*, New Jersey 2004.
- Dunn J., *Siblings and socialization*, in: *Handbook of socialization: Theory and research*, eds. Grusec J., Hastings P., New York 2007, s. 309–327.
- Dunn J., *Przyjaźnie dzieci*, Kraków 2008.
- Dunn J., Deater-Deckard K., Pickering K., Beveridge M., & the ALSPAC Study Team, *Siblings, parents and partners: Family relationships within a longitudinal community study*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” (1999) no. 40.
- Dunn J., Kendrick C., *Siblings: Love, envy and understanding*. Cambridge, MA 1982.
- Erel O., Margolin G., John R., *Observed sibling interaction: Links with the marital and the mother-child relationship*, „Developmental Psychology” (1998) no. 34.
- Farhadian M., Gazanizad N., Shakerian A., *Theory of Mind and Siblings among Preschool Children*, „Asian Social Science” (2011) no. 7(3).
- Feinberg M., Solmeyer A., McHale S., *The third rail of family systems: Sibling relationships, mental and behavioral health, and preventive intervention in childhood and adolescence*, „Clinical Child and Family Psychology Review” (2012) no. 15.

- Fortuna K., Roisman G., Haydon K., Groh A., Holland A., *Attachment states of mind and the quality of young adults' sibling relationships*, „Developmental Psychology” (2011) no. 47(5).
- Furman W., Buhrmester D., *Children's Perceptions of the Qualities of Sibling Relationships*, „Child Development”, (1985) no. 56, s. 448–461.
- Gold D., *Siblings in old age: Something special*, „Canadian Journal on Aging” (1987) no. 6(3).
- Guoying Q., Xin Ch., Suo J., Xianmei G., Li T. & Gang D., *Temperament and sibling relationships: The mediating effect of social competence and behavior*, „Current Psychology” (2020).
- Gurba E., *Wczesna dorosłość*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, red. J. Trempała, Warszawa 2011, s. 286–311.
- Gurba E., *Relacje z dorastającymi dziećmi w rodzinie. Uwarunkowania i wspomaganie*, Kraków 2013.
- Harwas-Napierała B., Bakiera L., *Oblicza współczesnej rodziny*, Poznań 2018.
- Hetherington E., *Parents, children and siblings: Six years after divorce*. w: *Relationships within families: Mutual influences*, eds. R. Hinde, J. Stevenson-Hinde, Oxford 1988.
- Howe N., Aquan-Assee J., Bukowski W., Rinaldi C., Lehoux P., *Sibling self-disclosure in early adolescence*, „Merrill-Palmer Quarterly” (2000) no. 46(4), s. 653–671.
- Howe N., Recchia H., *Sibling Relationships as a Context for Learning and Development*, „Early Education and Development” (2014) no. 25.
- Janicka I., Liberska H., *Psychologia rodziny*, Warszawa 2014.
- C. Johnson, *Sibling solidarity: Its origin and functioning in Italian-American families*, „Journal of Marriage and the Family” (1982) no. 44.
- Kelley H., Berscheid E., Christensen A., Harvey J., Huston T., Levinger G., *Analyzing close relationships*, w: *Close relationships*, eds. H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. Harvey, T. Huston, G. Levinger, New York 1983, p. 20-67.
- Killoren S., De Jesús S., Updegraff K., Wheeler L., *Sibling relationship quality and Mexican-origin adolescents' and young adults' familism values and adjustment*, „International Journal of Behavioral Development” (2017) no. 41(2).
- Kim J., McHale S., Crouter A., Osgood D., *Longitudinal linkages between sibling relationships and adjustment from middle childhood through adolescence*, „Developmental Psychology” (2007) no. 43(4).

- Kim J., McHale S., Osgood D., Crouter A., *Longitudinal course and family correlates of sibling relationships from childhood through adolescence*, „Child Development”, (2006) no. 77, s. 1746–1761.
- Kosińska-Dec K., Jelonekiewicz I., *Zasoby a radzenie sobie ze stresem rodzinnym i szkolnym oraz zdrowie młodzieży*, w: *Rozwój, zdrowie, choroba. Aktualne problemy psychosomatyki*, red. K. Kosińska-Dec, L. Szewczyk, Warszawa 2004.
- Lamb M., *The development of sibling relationships in infancy: A short-term longitudinal study*, „Child Development” (1978) no. 49.
- Lanthier R., Stocker C., *Sibling relationships: Development from childhood to early adulthood*. Poster Presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA 1993.
- Laursen B., *Closeness and conflict in adolescent peer relationships: Interdependence with friends and romantic partners*, in: *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence*, eds. W. Bukowski, A. Newcomb, W. Hartup, New York 1996, s. 186–210.
- Lee T., Mancini J., Maxwell J., *Sibling relationships in adulthood: Contact patterns and motivations*, „Journal of Marriage and Family” (1990) no. 52.
- Levy D., *Rivalry between children of the same family*, „Child Study” (1934) no. 11, s. 233–261.
- McAlister A., Peterson C., *Siblings, theory of mind, and executive functioning in children aged 3-6 years: new longitudinal evidence*, „Child Development” (2013) no. 84(4), s. 1442–1458.
- McGuire S., Shanahan L., *Sibling experiences in diverse family contexts*, „Child Development Perspectives”, (2010) no. 4(2).
- McHale S., Kim J., Whiteman S., *Sibling relationships in childhood and adolescence*, in: *Close relationships. Functions, forms and processes*, eds. P. Noller, J. Feeney, New York 2006, s. 127–150.
- Milevsky A., Smoot K., Leh M., Ruppe A., *Familial and Contextual Variables and the Nature of Sibling Relationships in Emerging Adulthood*, „Marriage & Family Review” (2005) no. 37 (4), s. 123–141.
- Munn P., Dunn J., *Temperament and the developing relationship between siblings*, „International Journal of Behavioral Development” (1989) no. 12, s. 433–451.
- Murphy S., *The family context and the transition to siblinghood: Strategies parents use to influence sibling-infant relationships*, Paper presented

- at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA 1993.
- O'Connor T., Hetherington E., Reiss D., *Family systems and adolescent development: Shared and nonshared risk and protective factors in nondivorced and remarried families*, „Development and Psychopathology” (1998) no. 10, s. 353–375.
- Ponzetti J., James C., *Loneliness and Sibling Relationships*, „Journal of Social Behavior and Personality” (1997) no. 12(1).
- Ross H., Milgram J., *Important variables in adult sibling relationships*, w: *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan*, eds. M. Lamb, B. Sutton-Smith, New York 1982, s. 123–152.
- Samuels H., *The Effect of an Older Sibling on Infant Locomotor Exploration of a New Environment*, „Child Development” (1980) no. 51(2).
- Sandler I., Miller P., Short J., Wolchik S., *Social support as a protective factor for children in stress*, in: *Wiley series on personality processes. Children's social networks and social supports*, eds. D. Belle, John Wiley & Sons, London, 1989, s. 277–307.
- Scharf M., Shulman S., Avigad-Spice L., *Sibling relationships in Emerging Adulthood*, „Journal of Family Psychology” (2005) no. 11(2).
- Sears H., Sheppard H., *I just wanted to be the kid: adolescent girls' experiences of having a parent with cancer*, „Can Oncol Nurs J” (2004) no. 14.
- Shanahan L., McHale S., Crouter A., Osgood D., *Linkages between parents' differential treatment, youth depressive symptoms, and sibling relationships*, „Journal of Marriage and Family” (2008) no. 70.
- Slomkowski C., Rende R., Novak S., Lloyd-Richardson E., Niaura R., *Sibling effects on smoking in adolescence: Evidence for social influence from a genetically informative design*, „Addiction” (2005) no. 100.
- Sroufe I.A., Fleeson J., *Attachment and the Construction of Relationships*, in: *Relationships and Development*, eds. W. Hartup, Z. Rubin, New York 1986.
- Stewart R., *Sibling attachment relationships: Child-infant interactions in the Strange Situation*, „Developmental Psychology” (1983) no. 19.
- Stocker C., *Children's Perceptions of Relationships with Siblings, Friends, and Mothers: Compensatory Processes and Links with Adjustment*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” (1994) no. 35(8).
- Stocker C., Ahmed K., Stall M., *Marital satisfaction and maternal emotional expressiveness: Links with children's sibling relationships*, „Social Development” (1997) no. 6.

- Stocker C., Dunn J., *Sibling relationships in childhood: Links with friendships and peer relationships*, „British Journal of Developmental Psychology” (1990) no. 8, s. 227–244.
- Stocker C., Lanthier R., Furman W., *Sibling relationships in Early Adulthood*, „Journal of Family Psychology” (1997) no. 11(2).
- Stocker C., McHale S., *The Nature and Family Correlates of Preadolescents’ Perceptions of their Sibling Relationships*, „Journal of Social and Personal Relationships” (1992) no. 9(2), s. 179–195.
- Stoneman Z., Brody G., MacKinnon C., *Same-sex and cross-sex siblings: Activity choices, roles, behavior, and gender stereotype*, „Sex Roles” (1986) no. 15(9/10).
- Teti D., Ablard K., *Security of Attachment and Infant-Sibling Relationships: A Laboratory Study*, „Child Development” (1989) no. 60(6).
- Tucker C., McHale S., Crouter A., *Conditions of sibling support in adolescence*, „Journal of Family Psychology” (2001) no. 15(2), s. 254–271.
- Volling B., Blandon A. *Positive Indicators of Sibling Relationship Quality: Psychometric Analyses of The Sibling Inventory of Behavior (SIB)*. Paper Presentation, The Child Trends’ Positive Outcomes Conference, Washington, D.C. 2003.
- Voorpostel M., Blieszner R., *Intergenerational Solidarity and Support Between Adult Siblings*, „Journal of Marriage and Family” (2008) no. 70(1).
- Wałęcka-Matyja K., *Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego*, Łódź 2018.
- Weisner T., *Sibling interdependence and child caretaking: A cross-cultural view*, in: *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan*, eds. M. Lamb, B. Sutton-Smith, New York 1982.
- White L., *Sibling relations over the life course: A panel analysis*, „Journal of Marriage and Family” (2001) no. 63.

Z rodzeństwem przez życie

Streszczenie: W artykule wskazano na specyfikę relacji między rodzeństwem w porównaniu z innymi relacjami społecznymi człowieka. Relacje między rodzeństwem ujmowane są w kontekście życia rodziny rozumianej jako system. W oparciu o wyniki badań, dostępne w literaturze, podjęto próbę opisanego charakterystyk relacji między rodzeństwem oraz zmian w tych relacjach w różnych fazach jego życia. Wskazano też wybrane predyktory jakości relacji między rodzeństwem oraz znaczenie tych relacji w biegu życia człowieka; dla doświadczania jego dobrostanu i rozwoju.

Słowa kluczowe: okresy życia człowieka, relacje między rodzeństwem, predyktory jakości relacji, bieg życia

With siblings through the life

Abstract: The article points out the specificity of sibling relations in comparison with other human social relations. Relations between siblings are considered in the context of family life understood as a system. Based on the results of research available in the literature an attempt was made to describe the characteristics of sibling relations and changes in these relations in different phases of life. Selected predictors of the quality of sibling relationships and the importance of these relationships in the course of a person's life; for the experience of well-being and its development are also indicated.

Keywords: human life periods, sibling relationships, predictors of the quality of relationships, the life course